

Rudolf Steiner

LAPSEN KASVATUS HENGENTIETEEN KANNALTA

Alkuteoksesta *Die Erziehung des Kindes vom Gesichtspunkte der Geisteswissenschaft* (1907) suomentanut Katri Sorma.

Suomennosta tarkistanut Reijo Wilenius.

4. painoksen 1983 kieliasu Matti Kuusela.

Paljon edellisiltä polvilta perittyä on nykymaailmassa käynyt kyseenalaiseksi. Siksi esiintyy niin monia ajan kysymyksiä ja vaatimuksia: yhteiskunnallinen kysymys, kysymys naisen asemasta, kasvatus- ja kouluongelmat, terveydenhoitokysymys, oikeudellisia kysymyksiä jne. Näitä kysymyksiä yritetään ratkaista monin keinoin. Tarjotaan lukemattomia reseptejä niiden ratkaisemiseksi tai ainakin helpottamiseksi. Kaikki mahdolliset asenteet tulevat esiin: radikaali kumouksellisuus, maltillinen suunta, joka haluaa kehittää uutta vallitsevan tilanteen pohjalta, ja vanhoillinen suunta, joka kauhistuu heti jos perittyjä muotoja jollain tavoin uhataan. Ja näiden perusasenteiden välillä on lukemattomia välimuotoja.

Jos pyrkii tiedostamaan syvemmin nykyajan tilannetta, ei voi välttää vaikutelmaa, että aikamme lähestyy näitä ihmiselle asetettuja odotuksia useassa suhteessa riittämättömin keinoin. Tahdotaan tehdä perusteellisia uudistuksia tuntematta elämänperusteita. Mutta jos haluaa päätöksillään säädellä tulevaisuutta, ei voi tyytyä tuntemaan elämää vain pinnalta. Sitä täytyy tutkia perustojaan myöten.

Ihmiselämä muistuttaa kasvia, joka ei sisällä ainoastaan sitä, mikä näkyy silmälle, vaan joka kätkee itseensä lisäksi tulevan tilansa. Kun katselee kasvia, jossa vasta on lehdet, tietää varsin hyvin, että sen lehdekäs varsi jonkin ajan kuluttua kantaa kukkia ja hedelmiä. Tähän kasviin kätkeytyvät jo nyt näiden kukkien ja hedelmien aiheet. Mutta miten voi sanoa, minkä näköisiä nämä tulevat kasvinosat ovat, jos tutkii vain sitä, mikä

kasvista tällä hetkellä on havaittavissa? Sen voi sanoa vain kasvin olemukseen perehtynyt.

Ihmiselämäkin sisältää tulevaisuuden aiheet. Jotta voisi sanoa jotain tästä tulevaisuudesta, täytyy syventyä ihmisen sisäiseen luontoon. Nykyaika ei kuitenkaan ole siitä kiinnostunut. Se pysyttelee siinä, mikä näkyy pinnalla, ja luulee joutuvansa epävarmalle pohjalle heti kun tullaan alueille, joihin ulkoinen tutkimus ei ulotu. Kasvin suhteen asia on tosin yksinkertaisempi. Kokemuksesta ihminen tietää, että se tulee tuottamaan hedelmää. Ihmiselämä on ainutkertainen, ja siinä tulevaisuudessa kypsyvät hedelmät eivät vielä ole näkyvissä. Siitä huolimatta ne ovat ihmisessä aiheina olemassa, samoin kuin kukkien aiheet kasvilla, jossa tällä hetkellä on vasta lehdet.

Tästä tulevaisuudesta on mahdollista sanoa jotakin, jos etenee ihmislunnon pinnalta sen syvempään olemukseen. Nykyajan uudistusajatukset voivat tulla todella hedelmällisiksi ja käytännöllisiksi vasta kun ne perustuvat nykyistä syvempään ihmistietoon.

Hengentieteen tehtävänä on ihmisen olemuksen käsittävän käytännöllisen maailmankatsomuksen kehittäminen. Pystyykö se nykyisessä muodossaan todella täyttämään tämän tehtävän, ei muuta asiaa. Kysymys on hengentieteen todellisesta luonteesta ja siitä, mitä se tämän luonteensa perusteella *voi olla*. Se ei saa olla mikään harmaa teoria, joka pelkästään tyydyttää uteliaisuutta, ei liioin väline ihmisille, jotka haluavat vain päästä eteenpäin *omassa* kehityksessään.

Hengentiede voi vaikuttaa nykyajan tärkeimpien kysymysten ratkaisuun ihmiskunnan yleisen kehityksen hyväksi.⁽¹⁾ Sen on tosin tällaisen tehtävän omaksuttuaan varauduttava kohtaamaan myös vastustusta ja epäluuloa. Radikaalien, maltillisten ja vanhoillisten täytyy kaikilla elämänaloilla tuntea tällaista epäilyä. Eikä hengentiede voi tyydyttää mitään puoluesuuntaa, koska sen lähtökohdat ovat kaiken puoluetoiminnan ulkopuolella.

Nämä edellytykset perustuvat pelkästään todelliseen elämätietoon. Jos tiedostaa ja ymmärtää elämää, voi asettaa tehtävänsä itse elämän pohjalta. Näin ihminen ei laadi mitään mielivaltaisia ohjelmia, sillä hän tietää, että tulevaisuudessa vallitsevat aivan samat elämän peruslait kuin tällä hetkelläkin. Siksi hengentutkimus pitää arvossa nykyisiä oloja. Vaikka se havaitsee niissä paljon parantamisen varaa, se näkee niissä myös tulevaisuuden alkuaiheet. Mutta se tietää lisäksi, että kaikessa olevassa on kasvua ja kehitystä. Siksi se näkee nykyisessä tilassa muuntumisen lähtökohdan. Se ei *keksi* mitään ohjelmia; se *lukee* ohjelmansa siitä, mikä on aiheena olemassa olevassa.

Siksi juuri henkinen tutkimus tarjoaa hedelmällisimpiä ja käytännöllisimpiä keinoja nykyajan ongelmien ratkaisemiseen.

Seuraavassa käsitellään yhtä näistä tehtävistä, nimittäin *kasvatuskysymystä*. Tässä ei esitetä vaatimuksia eikä ohjelmia vaan yksinkertaisesti *kuvataan lapsen olemusta*. Varttuvan ihmisen olemuksesta käyvät itsestään ilmi kasvatuksen perusnäkökohdat.

Jos haluaa oppia tuntemaan *kehittyvän* ihmisen olemuksesta, on lähdettävä ihmisen sisäisen luonnon tarkastelusta.

Se, mitä aistein havaitaan ihmisestä ja mikä materialistisen maailmankäsityksen mukaan on ihmisen *ainoa* olemus, on henkiselle tutkimukselle vain yksi ihmisluonnon osa, nimittäin hänen **fyysinen ruumiinsa**. Se on samojen fyysisten luonnonlakien alainen ja muodostunut samoista aineksista ja voimista kuin muukin niin sanottu eloton luonto. Siksi hengentiede toteaaakin, että fyysinen ruumis on yhteistä ihmiselle ja elottomalle mineraaliselle luonnolle. Se tarkoittaa fyysisellä ruumiilla ainoastaan sitä, mikä yhdistää, rakentaa ja hajottaa samoja aineita samojen lakien mukaan kuin mineraalinen, eloton luonto yleensä.

Tämän fyysisen ruumiin lisäksi hengentiede tuntee toisen ihmisen olemuspuolen: **elämänruumiin**. Tähän sanaan ei pidä takertua. Sitä käytetään vain ilmaisemaan sitä, mitä seuraavassa kuvataan.

Jokin aika sitten alettiin elämänruumiista puhumista pitää epätieteellisenä. 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alkupuolella se ei kuitenkaan ollut epätieteellistä. Silloin todettiin, etteivät mineraalisessa luonnossa vaikuttavat aineet ja voimat voi itsestään muodostua elolliseksi olennoiksi. Lisäksi täytyy vaikuttaa voiman, jota sanottiin 'elämänvoimaksi'. Ajateltiin, että tällainen voima vaikuttaa kasvissa, eläimessä ja ihmisessä ja saa aikaan elämänilmiöt samoin kuin magnetismi magneettisessa esineessä vetovoiman. Seuraavana materialistisena aikana tämä käsitys hylättiin. Todettiin, että elollinen olento muodostuu samalla tavoin kuin eloton. Nähtiin, että elävässä olennoissa ei ole mitään muita voimia kuin kivennäisessä; ne vain vaikuttavat monimutkaisemmin ja saavat siten aikaan monimutkaisemman muodostuman. Nykyään vain itsepintaisimmat materialistit kieltävät elämänvoiman mahdollisuuden. Tosiasiat ovat monille luonnontutkijoille osoittaneet, että on siltikin edellytettävä jonkinlaisen elämänvoiman tai elämänprinsiipin olemassaolo.

Näin uudempi tiede lähestyy sitä, mitä hengentiede sanoo elämänruumiista. Näiden käsitysten välillä on kuitenkin huomattava ero. Nykytiede etenee aistihavaintoihin ja päättelyyn nojautuen jonkinlaisen elämänvoiman oletukseen. Mutta näin ei menettele tutkimus, johon hengentiede perustuu ja jonka tuloksista se saa tietonsa. – On syytä korostaa, että tässä suhteessa hengentiede eroaa nykyluonnontieteestä. Sille aistikokeemus on kaiken tietämisen perusta, ja mitä ei voida sen pohjalta selittää, sitä ei pidetä mahdollisena tietää. Luonnontiede siis tekee päätelmiä aistihavaintojen perusteella, mutta mikä menee niiden ulkopuolelle, sen se kieltää väittäen, että se ylittää

inhimillisen tiedon rajat. Hengentieteen kannalta tällainen käsitys vastaa sellaisen sokean käsitystä, joka hyväksyy vain sen, mitä voi käsin koskettaa ja mistä kosketukseen perustuen voi tehdä päätelmiä, ja torjuu sen, mistä näkevät puhuvat, ihmisen tietokyvyn ulkopuolelle. Hengentiede osoittaa, että ihminen on kehityskykyinen, että hän voi saavuttaa uusia todellisuuden ulottuvuuksia kehittämällä uusia tiedon välineitä. Samoin kuin sokeaa ympäröi värejä ja valoa, vaikka hän ei voi niitä havaita, koska häneltä puuttuu siihen tarvittava aisti, samoin hengentiede tietää, että ihmistä ympäröi henkinen todellisuus, jonka hän voi havaita, jos hän kehittää vastaavat aistielimet. Sokealle avautuu uusi maailma onnistuneen leikkauksen jälkeen. Ihminen voi samalla tavoin oppia tuntemaan uusia ulottuvuuksia kehitettyään tavallisia aisteja korkeammat havaintoelimet niiden havaitsemiseksi. Sokean näköelinten tilasta riippuu, voidaanko hänelle suorittaa leikkaus, mutta jokaisessa ihmisessä ovat aiheena olemassa ne korkeammat elimet, jotka avaavat ihmiselle korkeamman todellisuuden. Jokainen, jolla on kärsivällisyyttä, sitkeyttä ja tarmoa käyttää kirjassa *Miten saavutetaan tietoa korkeammista maailmoista* esitettyjä menetelmiä, voi kehittää henkistä havaintokykyään.

Hengentiede ei esitä, että ihmisen rakenne asettaisi rajat hänen tiedolleen, vaan se toteaa, että ihmiselle ovat olemassa ne todellisuuden alueet, joita varten hänellä on havaintoelimet. Se puhuu ainoastaan näiden rajojen laajentamiskeinoista. – Se tutkii myös elämänruumista sekä niitä ihmisolemuksen korkeampia puolia, joista seuraavassa on puhe. Se myöntää, että fyysisille aisteille on vain fyysisen ruumiin tutkiminen mahdollista ja että tältä näkökannalta voi korkeintaan päätelmien avulla edetä johonkin korkeampaan. Mutta hengentiede antaa ohjeita, millä tavoin voi löytää maailman, jossa havaitsijalle ilmenevät ihmisluonnon korkeammat osat samalla tavoin kuin esineiden värit

ja valo sokeana syntyneelle, joka on saanut näkönsä. Sille, joka on kehittänyt korkeampia aisteja, on elämänruumis havainnon kohde eikä pelkkä päätelmän tulos.

Tämä elämänruumis on ihmisellä yhteistä kasvien ja eläinten kanssa. Se vaikuttaa siten, että fyysisen ruumiin ainekset ja voimat muodostuvat kasvun, suvunjatkamisen, nesteiden sisäisen kiertokulun ym. ilmiöksi. Se on myös fyysisen ruumiin rakentaja ja muovaaja, sen asukas ja arkkitehti. Siksi fyysisistä ruumista voidaankin sanoa elämänruumiin ilmaukseksi.

Kolmas ihmisolemuksen osa on sieluruumis. Se on surun ja ilon, viettien ja pyyteiden aluetta. Tällaisia tunteita ei ole olenolla, jolla on vain fyysinen ja elämänruumis. Kaiken edellä mainitun voi ilmaista yhdellä sanalla: tunne. Kasvilla ei ole tunnetta, tuntoa. Moni tutkija tosin päättelee eräiden kasvien kyvystä vastata ärsykkeisiin niiden tuntevan jotain. Mutta tällainen päättely osoittaa vain, ettei ymmärrä tunteen olemusta. Tässä ei nimittäin ole kysymys siitä, reagoiko olento ulkoiseen ärsykkeeseen, vaan siitä, heijastuuko ärsyke olennessa *sisäisenä* tapahtumana, mielihyvä, tuskana, viettinä, haluna jne. Mikäli tätä ei oteta huomioon, voitaisiin yhtä hyvin sanoa, että sininen lakmuspaperi tuntee jotakin tiettyjä aineita kohtaan, koska se niiden kosketuksesta muuttuu punaiseksi.⁽²⁾

Sieluruumis on ihmisellä yhteistä ainoastaan eläinmaailman kanssa. Sieluruumiiseen siis liittyy tunne-elämä.

Ei pidä erehtyä kuvittelemaan elämän- ja sieluruumiin olevan vain hienompaa ainesta kuin fyysinen ruumis. Se olisi ihmisluonnon korkeampien puolien aineellistamista. Elämänruumis on voimamuoto. Se on koostunut toimivista voimista, ei aineellisuudesta.

Samoin sieluruumis eroaa olemukseltaan voimakkaasti fyysisestä ja elämänruumiista. Se ulottuu vertauskuvallisesti ilmaisuna valo- ja kuvamuotona laajalti niiden ulkopuolelle.⁽³⁾

Ihmisen olemukseen kuuluu vielä neljäs jäsen, jota ei ole millään muulla olennolla maan päällä. Se on ihmisen minä. Sana 'minä' on kielessä käytettynä nimi, joka eroaa kaikista muista nimistä. Tämän nimen käyttötapa ilmaisee ihmisestä olennaisen piirteen. Kaikkia muita nimiä voi jokainen ihminen käyttää vastaavista esineistä. Pöytää voi jokainen sanoa 'pöydäksi', tuolia 'tuoliksi'. Näin ei ole minä-sanana laita. Sitä ei kukaan voi käyttää toisesta; jokainen voi vain itsestään sanoa 'minä'. Milloinkaan en voi kuulla itseäni kutsuttavan 'minäksi'. Antaessaan itselleen nimen 'minä' ihminen voi vain *itse* käyttää sitä itsestään. Olento, joka voi sanoa itsestään 'minä', on itsessään kokonainen maailma. Henkiseen tietoon perustuvien uskontojen piirissä tämä on aina ymmärretty. Siksi voidaankin sanoa: minän seurausta ihmisessä on se, että Jumala, joka alemmille olennoille voi näyttäytyä ainoastaan ulkoapäin, ympäristön ilmiöiden kautta, voi puhua ihmiselle hänen sisimmässään. Tämä ominaisuus sisältyy minään, 'minä-ruumiiseen', joka on ihmisolemuksen neljäs jäsen.⁴

Minä on korkeamman ihmisluonnon kantaja. Sen ansios-ta ihminen on maan kehityksen korkein jäsen. Mutta minä ei nykyihmisessä ole mikään yksinkertainen olemus. Sen luon-teen voi oppia tuntemaan vertaamalla keskenään eri kehitys-asteella olevia ihmisiä. Olipa kysymys sitten alkukantaisesta tai henkisesti pitkälle kehittyneestä ihmisestä, jokainen voi sanoa itsestään 'minä'. Jokaisella ihmisellä on minäruumis. Mutta kehittyvät ihminen toteuttaa minällään viettejään ja halujaan tavalla, joka ei paljon eroa siitä, miten eläin toteuttaa niitä. Kehittyneempi ihminen noudattaa joitakin taipumuksiaan ja halujaan, toisia hän hillitsee tai tukahduttaa. Henkinen ihminen on alkuperäisten taipumustensa ja halujensa lisäksi kehittänyt korkeampia. Tämä on tapahtunut siten, että minä on työskennellyt toisissa ihmisolemuksen puolissa. Minän tehtävä onkin juuri kehittää eteenpäin toisia ihmisluonnon jäseniä.

Ihmisellä, joka on kehittynyt eteenpäin siitä tilasta, mihin ulkoinen luonto on hänet saattanut, alemmat olemuspuolet ovat minän vaikutuksesta enemmän tai vähemmän muuntuneet. Siinä vaiheessa, jolloin ihminen juuri kohoaa eläimen yläpuolelle minän tullessa hänessä esiin, hän on alemmilta olemuspuoliltaan vielä eläimen kaltainen. Hänen elämänruumiinsa on ainoastaan elävien muotovoimien, kasvun ja suvunjatkamisen palvelija. Hänen sieluruumiinsa ilmentää vain niitä tarpeita, joita ulkoinen luonto herättää. Ponnistellessaan eteenpäin eri inkarnaatioidensa kuluessa ihmisen minä muuntaa alempia olemuspuolia. Sieluruumiista tulee siten puhdistuneiden mielihyvän ja mielipahan tunteiden, kehittyneiden toiveiden ja halujen kantaja. Myös elämänruumis muovautuu uudelleen. Siitä tulee tottumusten, pysyvien taipumusten, luonteenlaadun ja muistin kantaja. Ihminen, jonka minä ei vielä ole vaikuttanut hänen elämänruumiissaan, ei muista mitään kokemastaan. Hän elää elämäänsä luonnon säätämällä tavalla.

Ihmisen koko kulttuurikehitys on minuuden työtä alemman ihmisolemuksen kehittämiseksi. Tämä työ ulottuu aina fyysiseen ruumiiseen saakka. Minuuden vaikutuksesta muuttuvat kasvonpiirteet, eleet ja liikkeet, fyysisen ruumiin koko ilmiasu.

Voidaan myös havaita, millä tavoin eri kulttuuri- ja sivistystekijät vaikuttavat ihmisolemuksen eri osiin. Tavalliset kulttuuritekijät vaikuttavat sieluruumiiseen: ne tuovat siihen toisenlaatuisia mielihyvän ja mielipahan tunteita, taipumuksia ja viettejä, kuin siinä alkuaan oli. Taiteeseen syventyminen vaikuttaa elämänruumiiseen. Kun ihminen taideteosten välityksellä saa tunnon jostakin korkeammasta kuin se, mitä hänen aistiympäristönsä muuten tarjoaa, hänen elämänruumiinsa kehittyy. Uskonto on voimakas elämänruumiin kehittämiskeino. Uskonnollisilla virikkeillä on siten merkittävä tehtävä ihmiskunnan kehityksessä.

Se, mitä sanotaan omaksitunnoksi, on minuuden monien ruumiistumien kuluessa suorittaman työn tulos. Kun ihminen ymmärtää, ettei hänen pidä tehdä jotakin, ja kun tämä ymmärtäminen tekee häneen niin voimakkaan vaikutuksen, että se ulottuu aina hänen elämänruumiiseensa saakka, syntyy omatunto.

Tämä minuuden työ alemmissa olemuspuolissa voi olla joko sellaista, että se on yhteistä koko ihmissuvulle, tai se voi olla yksityisen minän kokonaan oma yksilöllinen saavutus. Edelliseen kehitystyöhön on tavallaan koko ihmislaji osallinen; jälkimmäinen riippuu minän kaikkein omimmasta toiminnasta. Kun minä tulee niin vahvaksi, että se omalla toiminnallaan muuntaa sieluruumiin, sanotaan sitä, mitä minä tällä tavoin on tehnyt sieluruumiista, henkiminäksi. Tämä muuntamistyö on pääasiassa oppimista, ihmisen sisäisen puolen rikastuttamista korkeammilla ajatuksilla ja katsomuksilla. – Mutta minä voi suorittaa vieläkin korkeampaa työtä ihmisolemuksessaan. Näin tapahtuu, kun ei ainoastaan sieluruumis muunnu. Ihminen oppii paljon elämänsä kuluessa. Mutta paljon vähemmän voidaan todeta hänen temperamenttinsa, luonteensa muuttuneen, muistinsa parantuneen tai huonontuneen elämän kuluessa. Oppiminen koskee sieluruumista; jälkimmäiset muutokset sitä vastoin elämänruumista. Siitä syystä voidaan sieluruumiin muuttumista verrata nopeudeltaan kellon minuuttiosoitimen ja elämänruumiin muuttumista tuntiosoitimen kulkuun.

Kun ihminen aloittaa korkeamman henkisen koulutuksen, on kysymys ennen muuta siitä, että hän ryhtyy edellä kuvattuun muuntamistyöhön oman minänsä perimmäisestä voimasta. Hänen täytyy työskennellä täysin tietoisesti ja yksilöllisesti omien tottumustensa, temperamenttinsa, luonteensa, muistinsa jne. muuntamiseksi. Missä määrin hän on kehittänyt elämänruumistaan, siinä määrin hän on muuttanut sitä **elämänhengeksi**.

Vielä korkeammalla kehitystasolla ihminen saa voimia, joiden avulla hän voi vaikuttaa muuntavasti fyysiseen ruumiiseen, esim. verenkiertoon. Sitä, mikä fyysisestä ruumiista on tällä tavoin muuntunut, sanotaan **henki-minäksi**. Niitä ihmisen alemmissä olemuspuolissaan kehittämiä muotoja, jotka ovat yhteisiä ensi sijassa koko ihmiskunnalle tai sen osaa, esim. kansalle, heimolle, suvulle, nimitetään seuraavasti: muuntunut sieluruumis on **aistimussielu**, muuntunut elämänruumis **älysielu** ja muuntunut fyysinen ruumis **tietoisuussielu**. Ei ole kuitenkaan kuviteltava, että näiden kolmen olemuspuolen muuntuminen tapahtuisi vain perättäisesti. Minän leimahdettua ihmisessä sitä tapahtuu kaikissa kolmessa olemuspuolella. Minän työ ei tulekaan ihmiselle havaittavaksi ennen kuin osa tietoisuussielua on muodostunut.

Edellisestä käy ilmi, että ihmisolemuksessa voidaan siis sanoa olevan neljä jäsentä: *fyysinen ruumis, elämänruumis, sieluruumis ja minä*. – Lisäksi tulevat näiden muuntumisen tuloksena *aistimussielu, älysielu ja tietoisuussielu*, samoin kuin ihmisluonnon korkeimmat osat *henkiminä, elämänhenki ja henki-ihminen*. Mutta kun puhutaan inhimillisten ominaisuuksien perustasta, on otettava huomioon oikeastaan vain neljä ensin mainittua olemuspuolta.

Kasvattajan työ kohdistuu näihin ihmisolemuksen neljään jäseneen. Jos haluaa vaikuttaa oikealla tavalla, on tutkittava näiden ihmisolemuksen osien luonnetta. Ei pidä kuitenkaan missään tapauksessa luulla, että ne kehittyisivät siten että ne jonakin ajankohtana, esiin. ihmisen syntyessä, olisivat kaikki yhtä pitkällä. Ne kehittyvät eri ikäkausina eri tavalla. Näiden ihmisluonnon kehityslakien tunteminen on kasvatuksen ja opetuksen asianmukainen perusta.

Ennen fyysistä syntymää ihminen on joka puolelta vieraan fyysisen ruumiin ympäröimä. Hän ei joudu välittömään kosketukseen ulkomaailman kanssa. Äidin fyysinen ruumis on

hänen ympäristönsä, ja ainoastaan se voi vaikuttaa varttuvaan ihmiseen. Fyysinen syntymä merkitsee juuri sitä, että äidin *fyysinen verho* jättää ihmisen ja ulkomaailma voi vaikuttaa häneen välittömästi. Aistit avautuvat ulkomaailmaan. Sillä tulee nyt olemaan ihmiseen vastaava vaikutus kuin äidin muodostamalla fyysisellä verholla oli aikaisemmin.

Hengentieteen kannalta katsottuna tällöin on syntynyt vasta fyysinen ruumis, ei vielä elämänruumis. Samoin kuin ihminen syntymähetkeensä saakka on fyysisen äidinruumiin suojassa, hän on hampaiden valmistumiseen, siis noin seitsemän vuoden ikään saakka, *elämän-* ja *sielunverhon* ympäröimä. Vasta hampaiden vaihtumisen aikaan elämänverho eroaa elämänruumiista. Sielunverho jää vielä sukukypsyyden saavuttamiseen saakka.⁶ Silloin sieluruumis vapautuu kokonaan, samoin kuin fyysinen ruumis vapautui fyysisessä syntymässä ja elämänruumis hampaiden vaihtumisen aikaan.

Fyysisen ruumiin kehityskausi 0–7 v.

On siis puhuttava ihmisen kolmesta *syntymästä*. Hampaiden vaihtumiseen saakka tietyt vaikutukset, jotka tulisivat elämänruumiiseen, eivät voi siihen päästä, yhtä vähän kuin valo ja ilma voivat koskettaa fyysistä ruumista niin kauan kuin se elää *äidin-* kohdussa.

Ennen hampaiden vaihtumista ei elämänruumis voi vaikuttaa ihmisessä vapaasti. Kuten fyysinen ruumis äidin ruumiin suojassa saa voimia, jotka eivät ole sen omia, ja tämän suojaavan verhon sisällä vähitellen kehittää omia voimiaan, samoin on kasvuvoimien laita hampaiden vaihtumiseen saakka. Siihen asti elämänruumis kehittää omia voimiaan perittyjen vieraitten voimien yhteydessä. Elämänruumiin vapautuessa on fyysinen ruumis jo itsenäinen. Vapautuva elämänruumis muovaa sen, mitä sen on annettava fyysiselle ruumiille. Ja tämän toiminnan

päätepiste on ihmisen omat hampaat, jotka kasvavat perittyjen tilalle. Ne ovat fyysisen ruumiin tiiviimmät muodosteet ja kehittyvät siitä syystä viimeiseksi.

Tämän jälkeen huolehtii kasvusta ihmisen oma elämänruumis. Mutta vielä verhon suojassa oleva sieluruumis vaikuttaa siihen. Sieluruumiin vapautuessa päättyy yksi elämänruumiin kehityksen vaihe, mikä ilmenee sukukypsyytenä. Sukuelimet itsenäistyvät, koska vapautunut sieluruumis ei enää vaikuta sisäänpäin vaan avautuu verhottomana ulkomaailmalle.

Samoin kuin syntymätöntä lasta ei voi saattaa alttiiksi ulkoisen fyysisen maailman vaikutuksille, elämänruumiiseenkaan eivät ennen hampaiden vaihtumista saisi vaikuttaa sellaiset voimat, jotka sille ovat samaa kuin fyysisen ympäristön vaikutukset fyysiselle ruumiille. Ja sieluruumiiseen tulisi vastaavien vaikutusten päästä vasta sukukypsyyden saavuttamisen jälkeen.

Oikean kasvatuksen perustana eivät voi olla mitkään yleiset fraasit kuten 'kaikkien kykyjen ja taipumusten sopusointuinen kehittäminen', vaan se voi perustua yksinomaan ihmisolemuksen todelliseen tuntemiseen. Tämä ei suinkaan merkitse, että mainitut periaatteet olisivat väärää, vaan että ne ovat yhtä vähän käyttökelpoisia kuin jos jostakin koneesta sanottaisiin, että sen osat on saatettava sopusointuiseen toimintaan keskenään. Ainoastaan henkilö, joka ei turvaudu yleisiin puheenparsiin vaan joka tuntee koneen yksityiskohtaisesti, voi saada sen käyntiin. Kasvatustaidossakin on kysymys ihmisolemuksen osien ja niiden kehityksen yksityiskohtaisesta tuntemisesta. On tiedettävä, mihin ihmisolemuksen puoleen kunakin elämänkautena on vaikutettava ja miten tällaisen vaikutuksen on asianmukaisesti tapahduttava. Todellisuuspohjainen kasvatustaito, josta tässä on puhe, voi kaiketi vain hitaasti saada jalansijaa. Se johtuu aikamme peruskäsityksestä, joka vielä kauan tulee pitämään henkisen maailman tosiasioita mielikuviuksen tuotteina, kun taas

ylimalkaiset, epäasialliset fraasit käyvät sille todenmukaisen ajattelun tuloksista. Tässä esitetään peittelemättä kuva, joka nykyhetkellä monesta vielä näyttää mielikuvitukselliselta, mutta joka tulevaisuudessa on kerran oleva itsestään selvä.

Fyysisessä syntymässä fyysinen ruumis joutuu ulkoiseen maailmaan oltuaan sitä ennen äidinruumiin suojassa. Sen, mitä äidinruumiin voimat ja ainekset antoivat sille aikaisemmin, täytyy nyt tulla ulkoisen fyysisen maailman voimista ja aineksista. Hampaiden vaihtumiseen, seitsemänten ikävuoteen mennessä ihmisruumiin on suoritettava tehtävä, joka olennaisesti eroaa toisten ikäkausien tehtävistä. Fyysisten elimien täytyy tänä aikana kehittyä tiettyyn muotoon. Niiden rakenteellisten suhteitten on saatava määrätty suunta ja luonne. Myöhemminkin tapahtuu kasvua, mutta se määräytyy niiden muotojen perusteella, jotka mainittuun aikaan saakka ovat kehittyneet. Jos on kasvanut oikeita muotoja, kasvaa niitä myöhemminkin; jos on kehittynyt epämuodostumia, niiden kehitys jatkuu. Koko elinaikana ei voi enää korjata sitä, minkä kasvattaja seitsemänten ikävuoteen mennessä on laiminlyönyt. Niin kuin luonto antaa fyysiselle ihmisruumiille ennen syntymää oikean ympäristön, samoin on kasvattajan huolehdittava syntymän jälkeen oikeasta fyysisestä ympäristöstä. Ainoastaan oikea fyysinen ympäristö vaikuttaa lapsen niin, että fyysiset elimet saavat oikean muodon.

On kaksi sanaa, jotka ilmaisevat lapsen tavan suhtautua ympäristöönsä. Ne ovat *jäljittely* ja *esikuva*. Kreikkalainen filosofi *Aristoteles* on sanonut ihmistä jäljittelevimmäksi kaikista eläimistä. Tämä väite pätee parhaiten lapseen ennen hampaiden vaihtumista. Mitä hänen ympärillään tapahtuu, sitä lapsi jäljittelee, ja näin jäljitellessään hänen fyysiset elimensä saavat sitten säilyvät muotonsa. Fyysinen ympäristö on vain ymmärrettävä mitä laajimmassa merkityksessä. Siihen ei kuulu vain se, mikä lapsen ympäristössä on aineellista, vaan *kaikki*, mikä tapahtuu

lapsen läheisyydessä, mitä hän aisteillaan voi havaita, mikä fyysisestä ympäristöstä voi vaikuttaa hänen hengenvoimaansa. Siihen kuuluvat myös kaikki eettiset ja epäeettiset, kaikki mielekkäät ja mielettömät teot, mitä lapsi ympärillään voi nähdä.

Moraaliset fraasit, järkevät opetukset eivät vaikuta mainitulla tavalla, vaan se, mitä aikuiset lapsen nähden hänen läheisyydessään tekevät. Opetukset eivät vaikuta muotoavasti fyysiseen ruumiiseen, ja se on seitsemänteen ikävuoteen saakka samalla tavoin elämänverhon ympäröimä kuin fyysinen ruumis on fyysiseen syntymään saakka äidinruumiin suojaama. Siinä määrin kuin mielikuvituksen, tapojen ja muistin on kehittyvä elämänruumiissa ennen seitsemättä ikävuotta, niiden tulee kehittyä samalla tavoin itsestään kuin silmät ja korvat kehkeytyvät äidinkohdussa ilman ulkoisen valon vaikutusta. On epäilemättä totta, kuten Jean Paul sanoo kasvatusteoksessaan *Levanassa*, että tuleva maailmanmatkailija oppii imettäjältään ensimmäisenä ikävuotenaan enemmän kuin kaikilla tulevilla maailmanmatkoillaan yhteensä. Mutta lapsi ei opikaan opettamalla vaan jäljittelemällä, ja hänen fyysiset elimensä saavat muotonsa fyysisen ympäristön vaikutuksesta. Lapselle kehittyy terve näkö, jos hänen ympäristöönsä järjestetään oikeat väri- ja valosuhteet, ja aivoihin ja verenkiertoon muodostuvat terveen moraalityön fyysiset aiheet, jos lapsi ympärillään näkee moraalista elämää. Jos lapsi seitsemänteen ikävuoteensa asti näkee ympärillään pelkkiä mielettömiä tekoja, saavat hänen aivonsa muotoja, joita hän myöhemmässä elämässään voi käyttää vain mielettömyyksiin.

Samoin kuin käden lihakset vahvistuvat ja voimistuvat, kun niitä käytetään niille kuuluvaan työhön, kehittyvät aivot ja muut fyysisen ihmisruumiin elimet kehittyvät oikein saadesaan ympäristöstään oikeita vaikutteita. Se, mistä tässä on kysymys, selviää parhaiten esimerkin avulla. Lapselle voi valmistaa

nuken taivuttamalla kokoon vanhan ruokaliinan. Jalat saadaan liinan kahdesta kulmasta, toiset kaksi muodostavat kädet. Pääksi solmu, johon voi musteella maalata silmät, nenän ja suun. Tai lapselle voi ostaa valmiin nukan, jolla on oikeat hiukset ja maalatut posket. Tässä ei liene tarpeen puhua siitä, miten hirtittäviä tällaiset nuket ovat ja miten ne voivat turmella terveen esteettisen tajun koko elämän ajaksi. Kasvatuksen pääkysymys on toinen. Saadessaan esim. kokoontaitetusta ruokaliinasta valmistetun nukan, lapsen täytyy täydentää se mielikuvituksellaan ihmistä muistuttavaksi. Tämä mielikuvituksen toiminta vaikuttaa muovaavasti aivojen muotoihin. Aivot kehittyvät kuten käden lihakset sopivan työn ansiosta. Kun lapsi saa liian valmiin nukan, aivoille ei jää enää mitään tehtävää. Ne surkastuvat, kun niiden pitäisi voimistua. Jos ihmiset hengentutkijan tavoin voisivat nähdä miten aivot kehittyvät, he antaisivat lapsilleen ehdottomasti vain sellaisia leikkikaluja, jotka ovat omiaan elävästi edistämään aivojen muotoutumista. Kaikki lelut, joilla on pelkkä eloton, matemaattinen muoto, vaikuttavat tuhoavasti lapsen muotovoimiin. Oikealla tavalla vaikuttaa sen sijaan kaikki, mikä herättää mielikuvan jostakin elävästä. Materialistinen aikamme tarjoaa vain vähän hyviä leluja. Mikä mainio leikkikalu on esimerkiksi sellainen, jossa puupalasta liikuteltaessa kaksi vastakkain seisovaa seppää takoo jotakin esinettä. Sellaisia voi vielä löytää maalta. Sängen hyviä ovat myös kuvakirjat, joissa on liikuteltavia kuvia, jotka lapsi voi itse saada toimimaan. Eliimet tulevat siten sisäisesti joustaviksi ja ne saavat sen ansiosta oikean muodon.

Näihin seikkoihin voidaan tässä vain viitata, mutta tulevaisuudessa hengentieteen tehtävänä tulee olemaan niiden yksityiskohtainen käsittely, ja se pystyy siihen. Se ei ole mitään tyhjää haihattelua vaan se ilmaisee tosiasioita, jotka voivat toimia käytännön toiminnan ohjeina.

Mainittakoon vielä kaksi esimerkkiä. Hengentieteen mukaan on hermostoltaan herkän, vilkkaan lapsen ympäristö järjestettävä toisenlaiseksi kuin uneksivan, hidasluontoisen lapsen. Tällöin on otettava huomioon koko ympäristö, alkaen huoneen ja lasta ympäröivien esineiden väreistä aina lapsen vaatteiden väreihin asti. Usein menetellään nurinkurisesti, eikä oteta huomioon hengentieteen viitteitä, sillä materialistinen ajatustapa on omiaan johtamaan väärään suuntaan. Levottoman lapsen ympäristön tulisi olla punainen tai punakeltainen ja vaatteiden saman värisiä. Hitaalle lapselle on sitä vastoin käytettävä sinisiä ja sinivihreitä värejä. Tässä on nimittäin kysymys sisäisesti syntyvistä **vastaväreistä**. Esimerkiksi punaisen vastaväri on vihreä ja sinisen oranssinkeltainen, kuten helposti voi todeta, jos katselee henkisen vastaavan väristä pintaa ja sitten nopeasti kääntää katseensa valkoiseen pintaan. Lapsen fyysiset elimet tuottavat tämän vastavärin, joka saa aikaan lapselle välttämättömiä orgaanisia muutoksia. Jos vilkkaalla lapsella on ympärillään punaista, syntyy sisäisesti vihreä vastakuva. Vihreän muodostuminen vaikuttaa lapseen rauhoittavasti ja elimet saavat tämän rauhoittavan virikkeen.

Koko tänä ikäkautena on erikoisesti otettava huomioon, että fyysinen ruumis luo itse itselleen tarpeittensa mittapuun. Sen se tekee muodostamalla haluja. Yleensä voidaan sanoa, että terve fyysinen ruumis haluaa sitä, mikä sille on hyväksi. On huolellisesti tarkattava mitä terve halu, tarve ja ilo vaativat. Ilo ja mielihyvä ovat voimia, jotka saavat elimien fyysiset muodot kehkeytymään parhaalla tavalla.

Elämänruumiin kehityskausi 7–14 v.

Ellei saata lasta oikeisiin ympäristöolosuhteisiin, voi karkeasti rikkoo lapsen tervettä kehitystä vastaan. Tämä voi tapahtua varsinkin

ravintovaistojen suhteen. Lapselle voidaan syöttää ylen määrin sellaisia aineita, että hän kadottaa kokonaan terveen ravintovaistonsa. Jos lapselle annetaan oikeata ravintoa, hän voi säilyttää tämän vaistonsa niin että hän haluaa täsmälleen sitä, mitä tarvitsee, olipa sitten kysymys vaikkapa lasillisesta vettä, ja torjuu kaiken, mikä on vahingollista. Elimiin muotoavasti vaikuttavien voimiin kuuluu siis ympäristön aiheuttama ilo. Kasvattajan valoisa asenne ja ennen muuta vilpityn, pakoton rakkaus, sellainen rakkaus, joka ikään kuin lämpimänä virtana aaltoilee lapsen ympärillä, *hautoo* sanan todellisessa merkityksessä fyysisten elimien oikeat muodot esiin.

Jos terveiden esikuvien jäljittely tällaisessa rakkauden ilma-
piirissä on mahdollista, lapsi varttuu oikeassa elementissään. Olisi tarkoin valvottava, ettei lapsen läheisyydessä tapahdu mitään, mitä lapsi ei saisi jäljitellä. Ei saisi tehdä mitään, mistä lapselle täytyisi sanoa: sitä *sinä* et saa tehdä... Miten halukas lapsi on jäljittelemään, osoittaa sekin, että hän piirtelee kirjaimia jo kauan ennen kuin hän ymmärtää niiden merkityksen. On jopa hyvä, että lapsi ensin piirtelee kirjaimia ja vasta myöhemmin oppii ymmärtämään, mitä ne merkitsevät. Sillä *jäljittely* kuuluu fyysisen ruumiin kehityskauteen, kun taas *merkitys* puhuu elämänruumiille, ja siihen tulisi vaikuttaa vasta hampaiden vaihtumisen jälkeen ulkoisen elämänverhon irtauduttua. Varsinkin puhumaan oppimisen tulisi näinä vuosina tapahtua jäljittelyn tietä. Kuuntelemalla lapsi oppii parhaiten puhumaan. Säännöt. Ja keinotekoiset opetukset eivät ole hyväksi.

Lapsen varhaisimpana ikä kautena on erikoisen tärkeää, että sellaiset kasvatukseen kuin esim. lastenlaulut vaikuttavat aisteihin niin kauniin rytmikkäästi kuin mahdollista. Sisältöön ei tarvitse kiinnittää niin paljon huomiota kuin kauniiseen melodiaan. Mitä virkistävämmin jokin vaikuttaa silmään tai

korvaan, sen parempi. Ei pidä liioin väheksyä sitä elimiä muotoavaa voimaa, mikä on musiikin rytmin mukaan suoritetuilla tanssiliikkeillä.¹

Hampaiden vaihtuessa irtautuu elämänruumiista ulkoinen elämänverho, ja silloin koittaa aika, jolloin elämänruumiiseen voi vaikuttaa kasvattavasti ulkoapäin. Kasvattajan tulee olla tarkoin selvillä siitä, mikä ulkoapäin vaikuttaa elämänruumiiseen. Elämänruumiin varttuminen merkitsee samalla taipumusten, tottumusten, omantunnon, luonteen, muistin ja temperamentin muuttumista tai kehitystä. Elämänruumiiseen voi vaikuttaa mielikuvien, esikuvien, hallitun mielikuvituksen avulla. Samoin kuin lapselle seitsemänten ikävuoteen asti on annettava fyysisiä esikuvia, joita hän voi jäljitellä, tulee hampaiden vaihtumisen ja sukukypsyyden saavuttamisen välillä varttuvan lapsen ympäristössä esiintyä sellaista, mikä merkitykseltään ja arvoltaan voi olla lapselle suuntaa antavaa. Kaikki mielekäs, mikä vaikuttaa kuvien ja vertausten avulla, on nyt paikallaan. Elämänruumis kehittää voimansa, kun hallittu mielikuvitus voi suuntautua sen mukaan, mitä lapsi ymmärtää ja ottaa ohjeekseen elävistä, hengelle ilmenevistä kuvista ja vertauksista. Abstraktit käsitteet eivät vaikuta oikealla tavalla varttuvaan elämänruumiiseen, vaan kaikki havainnollinen, ei aistillisesti, vaan henkisesti havainnollinen. *Henkinen havainnollisuus* on oikea kasvatuskeino näinä vuosina. Sen vuoksi on tärkeintä, että varttuvalla ihmisellä on tähän aikaan kasvattajina persoonallisuuksia, joiden kokeminen ja näkeminen vaikuttaa herättävästi hänen älyllisiin ja moraalisiin voimiinsa. Niin kuin ensimmäisinä lapsuusvuosina kasvatuksen tunnussanat olivat *jäljittely* ja *esikuva*, ovat ne kyseisinä vuosina *oppilassuhde* ja *arvovalta*. Luonnollisen,

1 Tässä Steiner viittaa 'tanssiliikkeillä' uuteen liikuntataiteeseen eurytmiaan, jota nykyisin käytetään Steinerkouluissa. Kirjoituksen laatimisen aikaan eurytmiaa ei vielä oltu käytännössä kehitetty. – Suom. huom.

pakottoman arvovallan tulee olla lapselle sellainen välitön henkinen havainto, jonka vaikutuksesta omatunto, tottumukset ja taipumukset muodostuvat ja hänen temperamenttinsa asettuu hallittuihin uomiin ja jonka avulla hän tarkastelee maailman ilmiöitä, Runoilijan sanat, että 'jokaisen on valittava itselleen sankari, jonka jälkiä hän vaeltaa Olympokselle', pitävät paikkansa erikoisesti tänä ikä kautena. Kunnioitus ja ihailu ovat voimia, jotka kehittävät elämänruumista oikealla tavalla. Jos lapsen on tänä aikana ollut mahdotonta todella kunnioittaa ketään, hän saa kärsiä siitä koko elämänsä ajan. Jos tällaista kunnioitusta puuttuu, elämänruumiin elämänvoimat surkastuvat.

Voimme kuvitella, mitä seuraava kokemus vaikuttaa nuoreen mieleen. Kahdeksanvuotiaalle pojalle kerrotaan erittäin kunnianarvoisesta henkilöstä. Kaikki, mitä poika tästä henkilöstä kuulee, herättää hänessä arvonantoa. Lähestyy päivä, jolloin poika saa ensi kerran nähdä hänet. Täynnä kunnioitusta hän tarttuu oveen, jonka takana hän kohtaa tuon henkilön. Ne tunteet, jotka tällainen elämys herättää, ovat elämän pysyviä voimia. Onneksikaaksi voi sanoa ihmistä, joka ei ainoastaan elämän juhlahetkinä, vaan jatkuvasti ja pakottomasti voi pitää arvossa opettajiaan ja kasvattajiaan. Näiden elävien esikuvien, moraalisten ja älyllisten voimien esikuvien lisäksi on saatava henkisiä esikuvia. Historian suurten ihmisten, kertomusten esikuvallisista miehistä ja naisista on annettava omantunnon ja hengen suunta, eikä abstraktien eettisten periaatteiden, jotka voivat vaikuttaa oikealla tavalla vasta kun sieluruumis sukukypsyyden toteutuessa on vapautunut sielunverhostaan. Varsinkin historianopetus voidaan kehittää suuntaan, joka ottaa huomioon tällaiset näkökohdat. Ennen hampaiden vaihtumista voi lapselle esitettyjen kertomusten ja satujen ainoana tarkoituksena olla ilo, virkistys ja huvi. Sen jälkeen on lisäksi otettava huomioon, että lapsi ottaa jatkuvasti vastaan elämänkuvia esimerkkeinä

seurattaviksi. Ei pidä unohtaa, että huonoja tottumuksia vastaan voi vaikuttaa niitä esittävien vastenmielisten kuvausten avulla. Varoituksista on yleensä sängen vähän apua huonoista tavoista ja taipumuksista vapautumiseen. Mutta jos elävä kuvaus sellaisesta henkilöstä vaikuttaa lapsen mielikuvitukseen ja osoitetaan, mihin kyseinen taipumus todellisuudessa vie, se saattaa vaikuttaa paljon pahasta tavasta vapautumiseen. On aina muistettava, että elämänruumiiseen eivät vaikuta abstraktit käsitteet vaan elävät, henkisesti havainnolliset kuvat. Tässä vaaditaan kuitenkin mitä suurinta tahdikkuutta, ettei vaikutus olisi päinvastainen. Tärkeintä on kertomisen tapa. Lukeminen ei voi korvata suullista kertomista.

Henkisesti havainnollinen, kuvanomainen tai – voidaan myös sanoa – vertauskuvallinen aines on toisellakin tavalla otettava huomioon hampaiden vaihtumisen ja sukukypsyyden saavuttamisen välisenä aikana. On tärkeitä, ettei nuori ihminen opi tuntemaan luonnon salaisuuksia ja elämän lainmukaisuuksia kuivan järkevinä käsitteinä vaan, mikäli mahdollista, vertauskuvina. Henkisiä yhteyksiä koskevat vertaukset tulee esittää siten, että olemassaolon lainmukaisuus ennemmin tajutaan tuntevilla ymmärtämisellä kuin pelkkinä käsitteinä. 'Kaikki katoava on vertausta' sopii koko tämän ikäkauden kasvatuksen ohjelauseeksi. Ihmiselle on tavattoman tärkeitä, että hän saa tietoja olemassaolon salaisuuksista ensin vertauksina ennen kuin mitä tarjotaan hänelle luonnonlakien muodossa. Esimerkki voi valaista tätä menetelmää. Olettakaamme, että nuorelle ihmiselle halutaan puhua sielun kuolemattomuudesta, sen vapautumisesta ruumiista. Sen voi tehdä käyttämällä vertausta perhosen syntymisestä kotelosta. Niin kuin perhonen kehkeytyy kotelostaan, irtautuu sielu kuoleman jälkeen ruumiista. Kukaan ei voi käsittää asian todellisuutta järjen käsittein, jos hän ei aikaisemmin ole tajunnut sitä tällaisena kuvana.

Tällaista vertausta käyttämällä ei nimittäin puhuta yksin järjelle vaan myös tunteelle, koko sielulle. Nuori ihminen, joka on tämän saanut kokea, suhtautuu asiaan aivan toisella mielellä, kun hän myöhemmin tutustuu siihen älyllisinä käsitteinä. Ihmiselle on tuhoisaa, jos hän ei ole saanut lähestyä olemassaolon ongelmia ensin tunteellaan. On välttämätöntä, että kasvattajalla on sattuvia vertauksia luonnonlakien ja maailman ilmiöiden selvittämiseksi.

Tämä osoittaa selvästi, miten hedelmällisesti hengentiede voi vaikuttaa käytännölliseen elämään. Jos laatii vertauksia materialistis-intellektuaalisen ajattelutavan pohjalta, ne tekevät lapsiin yleensä vain sangen vähäisen vaikutuksen. Ne täytyy ensin itse järkeillen keksiä. Tekemällä tehdyt vertaukset eivät vakuuta. Jos puhutaan kuvan muodossa, ei kuulijaan vaikuta ainoastaan se, mitä nimenomaan sanotaan tai näytetään, vaan kertoja vaikuttaa kuulijaan koko olemuksellaan. Jos kertojalla itsellään ei ole lämmintä, ymmärtävää suhdetta vertauksiinsa, hän ei tee minkään laista vaikutusta kuulijaansa. Jotta voisi vaikuttaa oikealla tavalla, täytyy itse hyväksyä vertauksensa totuus. Se on mahdollista vain, jos kertojalla on hengentieteellinen tarkastelutapa ja jos vertaukset ovat syntyneet henkisen tiedon pohjalta. Todellisen hengentutkijan ei tarvitse tekemällä tehdä vertausta ruumiista irtautuvasta sielusta, sillä hänelle se on todenmukainen kuva. Hänelle perhosen kehkeytyminen kotelosta on luonnon alemmalla tasolla sama tapahtuma, joka korkeammalla tasolla ja korkeammassa muodossa on sielun irtautuminen ruumiista. Hän voi hyväksyä sen täydestä sydäimestään. Tämä vaikuttaa kuin maanalainen virta puhujasta kuulijaan. Välitön elämä vaikuttaa silloin kasvattajasta kasvatettavaan ja takaisin. Mutta tällainen elämä edellyttää, että kasvattaja ammentaa hengentieteen lähteestä ja että hänen sanansa ja koko olemuksensa saa väriä ja lämpöä aidosta hengentieteellisestä asenteesta.

Siten avautuu kaikelle kasvatustoiminnalle suurenmoinen tulevaisuuden näkymä. Jos hengentieteen elämänlähde saa sen hedelmöittää, sen tulee läpäisemään ymmärtävä elämä. Silloin päättyy sellainen pimeässä haparointi, mikä nyt on niin tavallista tällä alalla. Kasvatustaito, pedagogiikka, joka ei henkisen tiedon lähteestä saa jatkuvasti tuoreita virikkeitä, on kuivunutta ja kuollutta. Hengentieteen pohjalta voidaan kaikkiin maailman ilmiöihin kehittää sopivia vertauksia, ilmiöitten olemuksesta saatuja kuvia, joita ihmisen ei tarvitse keksiä vaan jotka maailman luovat voimat ovat itse asettaneet luomisen perustaksi. Siksi tulee hengentieteen olla kaiken kasvatustaidon elävöittävä pohja.

Sielunvoima, joka sukukypsyyttä edeltävänä kehityskautena on erikoisesti otettava huomioon, on *muisti*. Muistin kehittyminen on yhteydessä elämänruumiin muuntumiseen. Koska elämänruumiin kehitys tapahtuu juuri hampaiden vaihtumisen ja sukukypsyyden saavuttamisen välisenä aikana, on tänä kautena tietoisesti kehitettävä muistia. Jos se laiminlyödään, jää ihmisen muisti pysyvästi heikommaksi kuin se olisi voinut olla. Laiminlyöntiä ei enää myöhemmin voida korjata.

Materialistinen ajatustapa voi tässä suhteessa tehdä virheitä. Siihen perustuva kasvatustapa suhtautuu epäluuloisesti pelkkään muistin kehittämiseen. Se taistelee pelkkää muistin kehittämistä vastaan käyttäen pääasiallisena perusteena sitä, että lapsi ei voi oppia muistitietona sellaista, mitä hän ei. Mitä tämä käsittäminen sitten on? Materialistinen ajattelu antautuu helposti siihen uskoon, ettei ilmiöihin voi päästä käsiksi muulla tavalla kuin abstrakteilla käsitteillä. Sen on vaikea käsittää, että muut sielunvoimat ovat ilmiöitten ymmärtämiseksi vähintään yhtä tärkeitä kuin abstrakti järki. Ei puhu suinkaan kuvaannollisesti sanoessaan, että tunteella voi ymmärtää yhtä hyvin kuin järjellä. Käsitteet ovat vain yksi keino ymmärtää maailman ilmiöitä.

Ainoastaan materialistinen ajatustapa katsoo sen olevan ainoa keino. On paljon ihmisiä, jotka eivät usko olevansa materialisteja, mutta jotka kuitenkin pitävät käsitteellistä ymmärtämistä ainoana ymmärtämistapana. Sellaiset ihmiset saattavat olla jonkin aatteellisen, ehkäpä henkisenkin maailmankatsomuksen kannattajia. Mutta he suhtautuvat siihen materialistisella tavalla. Käsitteellinen järki on nimenomaan aineellisen käsittämiskeino.

Ymmärtämisen syvempien perustojen valaisemiseksi lainattakoon tähän kohta Jean Paulin edellä mainitusta erinomaisesta kasvatuskirjasta. Tämä kohta kuuluu: ”Älkää olko huolissanne, vaikkei kokonaisia lauseitakaan ymmärrettäisi. Ilmeenne, äänensävyne kautta valaisee aavisteleva ymmärtämisen halu toisen puolen. Sen sekä ajan mukana selviää toinen puoli. Äänensävy on lapsille samoin kuin kiinalaisille ja maailmankansalaisille puolet kielestä. – Muistakaa, että he puhumaan oppiessaan ymmärtävät omaa kieltään yhtä vähän kuin me kreikkaa tai muuta vierasta kieltä. – Luottakaa siihen, että aika ja asiain yhteys tuo selvyyden. Viisivuotias lapsi ymmärtää sanat ’kuitenkin’, ’tosin’, ’nyt’, ’sitä vastoin’, ’tietysti’, mutta koettakaapa selittää niitä – ei lapselle vaan isälle! – Tuollaisessa sanassa piilee jo pieni filosofia. Jos kolmivuotias ymmärtää kahdeksanvuotiaan puhetta, miksi vääntäisitte oman kielenkäyttönne lapsen soperruksen mukaiseksi? Olkaa puheessanne aina joitakin vuosia edellä. (Eivätkö nerot puhuessaan meille ole vuosiasiaja edellä?) Puhukaa vuoden vanhalle kuin kaksivuotiaalle ja kaksivuotiaalle kuin hän olisi kuusivuotias, sillä kehityksen erot vähenevät vastakkaisessa suhteessa vuosiin. Kasvattaja, joka pitää kaikkea oppimista suuressa määrin opettajan ansiona, ottakoon huomioon, että lapsella on toinen puoli maailmastaan, nimittäin henkinen (esim. eettiset ja metafysiset käsitykset), jo valmiina itsessään ja että sen vuoksi kielen esineelliset

kuvat eivät voi ilmaista, vaan ainoastaan valaista henkisiä asioita. Lasten oman ilon ja täsmällisyyden tulisi antaa meillekin iloa ja täsmällisyyttä puhuessamme heidän kanssaan. Heiltä voi oppia kieltä yhtä paljon kuin opettaa heitä kielen avulla rohkeita ja oikeita sananmuodostuksia, esim. sellaisia, joita olen kuullut kolmi-nelivuotiailta: Bierfässer, Saiter, Fläscher (tynnyrien, kielien, pullojen tekijä) – Luftmaus, ilmahiiri (ehdottomasti parempi kuin Fledermaus, nahkahiiri, yölepakko) – die Musik geigt (musiikki soittaa viulua) – Durchsehmann (läpikatsoja, kaukoputkella katsoja) – tahtoisin ruveta piparkakunsyöjäksi – hän leikki minut alas tuolilta – katso kuinka yksi kello jo on jne.”

Tämä lainaus käsittelee tosin ymmärtämistä ennen käsitteellistä vakiintumista toisella alalla kuin mistä edellä on puhuttu, mutta se, mitä Jean Paul sanoo kielestä, sopii täsmälleen myös siihen, mistä tässä on kysymys. Samoin kuin lapsi omaksuu kielen rakenteen tarvitsemattaan oppia kielen sääntöjä älyllisinä käsitteinä, täytyy varttuvan ihmisen tiettyssä vaiheessa oppia muistin kehittymiseksi asioita, jotka hän vasta myöhemmin voi ymmärtää käsitteellisesti. Myöhemmin oppii parhaiten ymmärtämään käsitteellisesti juuri sellaista, minkä tänä ikäkautena on omaksunut pelkästään muistitietona, niin kuin parhaiten oppii sen kielen säännöt, jota jo puhuu. Puhe muistitiedosta, jota ei voi ymmärtää, on materialistista ennakkoluuloa. Lapsen tarvitsee esim. oppia vain tärkeimmät kertolaskun lait muuttaman esimerkin avulla, mihin ei tarvita mitään laskukonetta, vaan mihin käsin laskeminen käy paljon paremmin, ja sen jälkeen on muistin avulla opittava kunnollisesti kertotaulu. Näin menetellen otetaan huomioon varttuvan lapsen luonto. Mutta sitä vastaan rikotaan, jos vedotaan liikaa käsitteelliseen älyyn aikana, jolloin on kehitettävä muistia. Käsitteellinen äly on sie-lunkyky, joka kehittyy terveesti vasta sukukypsyyden myötä, ja johon ei ennen tätä ikävaihetta pitäisi ulkopuolelta vaikuttaa.

Ennen sukukypsyyttä tulisi nuoren ihmisen kerätä muistiinsa aarteita ihmiskunnan kulttuurista. Sen jälkeen on aika syventyä käsitteihin siihen, minkä aikaisemmin on painanut muistiinsa. Lapsen ei siis tule painaa mieleensä pelkästään sellaista, mitä hän selvästi käsittää, vaan hänen on käsitettävä ne asiat, jotka hän jo tuntee, jotka hän muistin avulla on omaksunut samalla tavoin kuin kielen. Tämä pitää paikkansa laajassa mitassa: Ensin historiallisten tapahtumien muistinvarainen oppiminen, sitten niiden käsitteellinen tajuaminen. Ensin maantieteellisten tosiasioiden mieleen painaminen, sitten niiden yhteyksien ymmärtäminen jne. Tietyissä mielessä tulisi käsitteellisen tajuamisen aina perustua kerättyyn muistivarastoon. Mitä enemmän varttuva ihminen tietää muistinvaraisesti ennen kuin hän ryhtyy pohtimaan asioita käsitteellisesti, sen parempi. Ei tarvitse nimetä huomauttaa, että tämä kaikki koskee vain kyseistä elämänruumiin kehitysvaihetta, ei myöhempää. Jos ihminen myöhemmin haluaa kehittää tietojansa tai opiskella, on vastakkainen tie yleensä oikea ja toivottava, vaikka se silloinkin riippuu paljon asianomaisen henkisestä rakenteesta. Mutta sukukypsyyttä edeltävänä ikä kautena ei henkeä missään tapauksessa saa näivettää liioilla älyllisillä käsitteillä.

Myös liian pitkälle menevä puhtaasti aistillinen havainto-opeus on lähtöisin materialistisesta ajatustavasta. Havainnon tulee tänä ikä kautena olla henkisesti mielekästä. Ei riitä, että tutkitaan kasvia, siementä, kukkaa pelkästään aistihavaintona. Siemenjyvä ei ole yksin sitä, minkä silmä siinä näkee. Siemenessä piilee näkymättömänä koko kasvi. Tunteella, mielikuvituksella, sydämellä on elävästi tajuttava, että siinä piilee enemmän kuin aistit havaitsevat; maailman salaisuudet on tajuttava myös tunteella. Ei voida väittää, että tämä häiritsisi puhdasta aistihavaintoa: päinvastoin, jos pysähdytään pelkkään aistihavaintoon, ei koko totuus pääse esiin. Sillä ilmiöiden koko todellisuuteen kuuluu

erottamattomasti henki ja aine. Tunnollisen havainnonteon ei tarvitse tulla vähemmän täsmälliseksi, jos käytetään kaikkia sielunvoimia eikä yksin fyysisiä aisteja. Hengentutkija näkee, mitä kaikkea kehittyvän ihmisen sielussa ja ruumiissa surkastuu pelkkään aistihavaintoon perustuvan opetuksen vaikutuksesta: nuorille näytetään kaikkia mahdollisia kivennäisiä, kasveja, eläimiä, fysikaalisia kokeita. Aistittavaa ei nähdä elävän ja henkisen *ilmauksena*. Materialistinen mielenlaatu ei saa tästä paljoakaan irti, sen hengentutkija ymmärtää. Mutta hän on myös selvillä siitä, ettei todella käytännöllistä kasvatustaitoa voi milloinkaan kehittyä materialistisen ajatustavan pohjalta. Niin käytännöllisenä kuin se itseään pitääkin, se on todellisuudessa epäkäytännöllistä silloin kun on kysymys elämän ja maailman elävästä ymmärtämisestä. Todellisuuden kannalta materialistinen katsomus on harhakuvitelmaa, vaikka materialismin kannalta taas hengentieteen täytyy näyttää harhalta. On voitettava vielä monia esteitä ennen kuin hengentieteen pohjalta syntyneet ajatukset sisäistyvät kasvatuksen piiriin. Se on aivan luonnollista. Hengentieteen totuudet tuntuvat vielä nykyaikana monista kaukaisilta. Mutta ne tulevat jäsentymään kulttuuriimme sikäli kuin ne todella ovat tosia.

Ainoastaan siten, että kasvattaja on selvästi tietoinen siitä, miten eri kasvatustoimenpiteet vaikuttavat varttuvaan ihmiseen, hänessä kehittyvä sellainen arvostelukyky, että hän joka tapauksessa ja tilanteessa osuu oikeaan. On tiedettävä, miten eri sielunkykyjä, ajattelua, tunnetta ja tahtoa on käsiteltävä, jotta niiden kehitys vaikuttaisi elämänruumiiseen tämän muotoutuessa hampaiden vaihtumisen ja sukukypsyyden saavuttamisen välisenä aikana ulkoisten vaikutteiden kautta yhä täydellisemmäksi.

Terveen, voimakkaan tahdon kehittymisen perustana on esitettyjen kasvatuseriaatteiden noudattaminen seitsemän

ensimmäisen ikävuoden kuluessa. Tahdolla täytyy olla tuke-
naan fyysisen ruumiin täysin kehittyneet muodot. Hammasten
vaihtumisesta lähtien on tärkeintä, että nyt kehittyvä elämän-
ruumis antaa fyysiselle ruumiille ne voimat, jotka tekevät sen
muodot lujiksi ja vankoiksi. Se mikä tekee voimakkaimman
vaikutuksen elämänruumiiseen, vahvistaa myös tehokkaimmin
fyysistä ruumista. Elämänruumiille antavat voimakkaimman
virikkeen sellaiset tunteet ja mielikuvat, jotka heräävät ihmisen
tuntiessa ja kokiessa suhteensa kaikkeuden ikuisiin perustoi-
hin, toisin sanoen uskonnolliset elämykset. Tahto ja sen ohella
luonne ei kehity terveesti, jos ihminen ei mainittuna ikäkautena
saa uskonnollisia virikkeitä. Se, miten ihminen tuntee olevansa
jäsentynyt maailman kokonaisuuteen, painuu hänen yhtenäis-
seen tahtoelimistöön. Jos ihminen ei tunne olevansa lujasti
liittynyt maailman henkiseen kokonaisuuteen, hänen tahtonsa
ja luonteensa jäävät horjuviksi ja rikkinäisiksi.

Käyttämällä mainitun kaltaisia vertauksia ja kuvia sekä his-
toriasta tai muista lähteistä saatuja luonteenomaisten henkilöi-
den kuvauksia kehitetään tunnemaailmaa. Myös syventyminen
luonnon ilmiöihin ja kauneuteen on kehittyvälle tunnemaail-
malle tärkeitä. Tässä vaiheessa on kiinnitettävä huomio var-
sinkin kauneustajun kehittämiseen ja taiteellisen aistin herättä-
miseen. Musiikin tulee antaa elämänruumiille sellainen rytmi,
joka tekee sen kykeneväksi tajuamaan kaikissa olennoissa ja
tapahtumissa piilevän rytmisyyden. Ihminen, joka on jäänyt
vaille musiikin tajun kehittymistä, menettää paljon. Jos tämä
taju häneltä kokonaan puuttuu, täytyy eräiden todellisuuden
puolien jäädä hänelle tuntemattomiksi. Mutta toisiakaan taiteita
ei saa laiminlyödä. Arkkitehtonisten muotojen, plastisen muo-
toilun, viivan ja värien tajun herättäminen ei saisi puuttua kas-
vatusohjelmasta. Vastaväitteeksi riitä, että tämän kaiken täytyy
tietyissä olosuhteissa tapahtua hyvin vaatimattomalla tavalla.

Mitä yksinkertaisimmin keinoin voi saada paljon aikaan, jos kasvattajalla itsellään on oikeata vaistoa. Elämänilo, rakkaus maailmaan ja työnhalu kasvavat kauneuden ja taiteen tajusta. Ja ihmisen suhde toiseen ihmiseen kehittyy ja kaunistuu sen vaikutuksesta. Eettinen tunne, joka näinä vuosina muodostuu elämästä saatujen kuvien, esikuvallisten ihmisten vaikutuksesta, lujittuu, kun kauneusaistin avulla hyvä tajutaan samalla kauniina, paha rumana.

Ajattelu omalla tasollaan, puhtaissa käsitteissä elämisenä, saa vielä odottaa vuoroaan. Sen tulee kehkeytyä vapaasti, ikään kuin itsestään, kun vertaukset, elämän ja luonnonilmiöiden kuvat vaikuttavat sieluun. Tällä tavoin, muiden sielunkokemusten tuella, tulee ajattelun kehkeytyä ja arvostelukyvyn kypsyä niin, että ihminen sen jälkeen kykenee täysin itsenäisesti muodostamaan käsityksensä elämän ja tiedon maailmassa. Mitä vähemmän tätä ennen suoranaisesti kehitetään arvostelukykyä ja mitä enemmän se tapahtuu välillisesti viljelemällä toisia sielunkykyjä, sen parempi ihmisen myöhemmälle elämälle.

Ei ainoastaan kasvatuksen henkiselle vaan myös sen fyysiselle puolelle hengentiede antaa perustan. Esimerkkinä viittaamme voimisteluun ja nuorten leikkeihin. Niin kuin lapsella ensimmäisinä ikävuosinaan täytyy olla ympärillään rakkauden ja ilon ilmapiiri, tulee kehittyvän elämänruumiin saada ruumiinharjoitusten avulla tunto omasta kasvustaan, kokea itsessään lisääntyvät voimansa. Voimisteluharjoitukset on muodostettava sellaisiksi, että nuori ihminen voi tuntea kasvavat voimansa. Ja tämän tunnon täytyy vallata ihmisen olemus terveenä ilona ja mielihyvä. Voimisteluharjoitusten suunnittelemiseen tässä tarkoituksessa tarvitaan tosin enemmän kuin pelkästään ihmisruumiin anatomista ja fysiologista tuntemusta. Tarvitaan intuitiivista, tunteenomaista tietoa siitä, missä yhteydessä tyydytys ja mielihyvä ovat ihmisruumiin asentoihin ja liikkeisiin. Sellaisten

harjoitusten laatijan tulee itsessään kokea, miten jokin jäsenten liike, jokin asento synnyttää miellyttävän voimantunteen, toinen taas tunnetta voimien heikkenemisestä jne. Jotta voimistelu ja liikunta voidaan harjoittaa tämän luontoisena, kasvattajalta vaaditaan oivalluksia ja ennen muuta mielenlaatua, minkä vain hengentieteen pohjalta voi saavuttaa. Hänen ei suinkaan tarvitse olla 'selvänäkijä': hänen täytyy osata elämässä käyttää hengentieteen tuloksia. Jos kasvatuksen kaltaisella käytännöllisellä alalla otettaisiin huomioon hengentieteen oivallukset, loppuisivat sellaiset puheet, että ne olisi toki ensin 'todistettava'. Jos käyttää oikein näitä oivalluksia, elämä osoittaa, että ne tekevät ihmisen sisäisesti terveeksi ja voimakkaaksi. Kun elämä itse vahvistaa ne, ihminen tajuaa ne toisiksi, ja se on hänelle parempi todistus kuin kaikki niin sanotut 'tieteelliset todistukset'. Henkiset totuudet tunnetaan parhaiten hedelmistään, ei näennäisesti hyvinkin tieteellisen todistelun perusteella, joka usein tuskin on muuta kuin loogista leikkiä.

Sieluruumiin kehityskausi, 14–21 v.

Sieluruumis syntyy sukukypsyyden myötä. Vasta sieluruumiin vapaasti kehittyessä ihminen voi todella ottaa vastaan kaikkea, mikä edistää puhdasta ajatuselämää, arvostelukykyä ja vapaata ymmärrystä. Edellä mainittiin, että näiden sielunkykyjen tulee tätä ennen kehittyä ilman ulkoa tulevaa vaikutusta, niiden kannalta välillisten kasvatuskeinojen avulla, niin kuin sikiön silmät ja korvat kehittyvät äidin ruumiissa ilman ulkopuolista vaikutusta. Sukukypsyyden mukana on tullut aika, jolloin ihminen on myös kypsä muodostamaan omat ajatuksensa asioista, jotka hän aikaisemmin on oppinut. Ihmiselle ei voi tehdä suurempaa vahinkoa kuin pakottaa hänen arvostelukykynsä liian varhain esiin. Arvostella voi vasta, kun on riittävästi kerännyt ainesta voidakseen arvostella ja vertailla asioita. Jos sitä ennen muodostaa

'itsenäisiä mielipiteitä', ne ovat vailla pohjaa. Kaikki elämän yksipuolisuudet, ontot uskontunnustukset, jotka perustuvat pariin tiedonpalaseen, joiden pohjalta ollaan valmiit arvioimaan ihmiskunnan pitkien ajanjaksojen kuluessa kehittämiä käsitteitä, johtuvat tämän suuntaisista kasvatusvirheistä. Kypsään ajatteluun sisältyy kunnioitusta sitä kohtaan, mitä toiset ovat ajatelleet. Ei ole kypsää ajattelua ilman sitä edeltävää pakottoman auktoriteetin tukemaa totuudentunnon kehitystä. Jos tätä kasvatusperiaatetta noudatettaisiin, ei tapahtuisi sitä, että ihmiset liian varhain uskovat itsensä kypsiksi arvostelemaan, ja siten riistävät itseltään mahdollisuuden vastaanottaa monipuolisesti ja ennakkoluulottomasti vaikutteita elämästä. Sillä jokainen arvostelu, joka ei asianmukaisesti rakennu kyllin laajan tiedon pohjalle, kasaa kiviä arvostelijan elämäntielle. Kun kerran on lausunut arvostelman, on sillä tietty pysyvä vaikutus. Silloin ei enää suhtaudu uuteen kokemukseen samalla, yhtä ennakkoluulottomalla tavalla, kuin jos ei olisi arvostelmaa muodostanut. Nuorella ihmisellä tulisi olla tarve ensin oppia ja tutkia ja sitten vasta arvostella. Mitä järjellä on jostakin asiasta sanottavana, se olisi sanottava vasta kun muut sielunvoimat ovat puhuneet. Sitä ennen järjellä tulisi olla vain välittäjän tehtävä. Sen tehtävä olisi vain auttaa käsittämään ja ymmärtämään nähtyä, tunnettua ja koettua, vastaanottamaan kokemukset sellaisina kuin ne tarjoutuvat, sekoittamatta niihin heti keskeneräistä arvostelua. Siitä syystä olisi varttuvaa ihmistä ennen sukukypsyyden saavuttamista säästettävä kaikilta teorioilta, ja pääpaino olisi pantava siihen, että hän avoimesti ja ennakkoluulottomasti vastaanottaa häntä elämässä kohtaavat elämykset. Hänet voi tietenkin myös perehdyttää siihen, mitä ihmiset ovat ajatelleet asioista, mutta on varottava, ettei ennenaikainen arvostelu pääse kytkemään häntä mihinkään vakiintuneeseen ajatustapaan. Mielipiteitäkin hänen tulisi vastaanottaa ensin tunnollaan. Hänen täytyy voida kuulla

yhden väittävän yhtä, toisen toista, tekemättä heti valintaa ja asettumatta jollekin 'kannalle'. Sellaisen asenteen kehittymiseen vaaditaan opettajalta ja kasvattajalta tosin suurta tahdikkuutta, jolle hengentiede antaa sisäiset edellytykset.

Tässä on voitu esittää ainoastaan muutamia näkökohtia kasvatuksesta hengentieteen kannalta. On vain pyritty viittaamaan siihen, millaisia kulttuuritehtäviä tällä henkisellä suunnalla on suoritettavanaan. Pystyykö se siihen, riippuu siitä, leviääkö tällaisen ajatussuunnan ymmärtäminen yhä laajempiin piireihin. Se taas edellyttää kahta seikkaa. Ensiksikin sitä, että luovutaan ennakkoluuloista hengentiedettä kohtaan. Jos siihen todella perehtyy, huomaa ettei se ole sellaista mielettömyyttä minä monet sitä vielä nykyaikana pitävät. Heitä ei tässä haluta moittia, sillä koko nykyinen kulttuurimme on *toistaiseksi* omiaan johtamaan siihen käsitykseen, että hengentiede on vain haaveilua. Pinnallisesti katsoen ei muunlainen arvostelu ole mahdollinen, sillä hengentiedettä edustava antroposofia ja kaikki se, mitä nykyajan sivistys tarjoaa ihmiselle elämäkäsityksen perustaksi, näyttävät täysin vastakkaisilta. Vasta syvempi perehtyminen osoittaa, miten ristiriitaisia nykyaikaiset käsitykset ovat ilman hengentieteen antamaa pohjaa, miten ne suorastaan *edellyttävät* tätä pohjaa. – Toinen välttämätön ehto on yhteydessä itse hengentieteen kehitykseen. Vasta kun sitä edustavissa piireissä täysin ymmärretään, ettei teoretisointi riitä, vaan että hengentieteen sisällön on mitä laajimmassa mitassa tultava hedelmälliseksi kaikilla elämän aloilla, silloin nykyajan elämäkin avautuu hengentieteelle. Muussa tapauksessa antroposofiaa pidetään eräänlaisena uskonlahkona, johon kuuluu kummallisia haaveilijoita. Mutta jos se suorittaa positiivista, hyödyllistä työtä, ei hengentieteellinen liike voi ajan mittaan jäädä vaille hyväksymistä.

Täydentäviä huomautuksia

1. Tätä ei ole ymmärrettävä siten, että hengentiede pyrkii käsittelemään ainoastaan elämän 'suuria' kysymyksiä. Niin kuin se edellä esitetyssä mielessä voi antaa perustan näiden kysymysten ratkaisuyrityksille, niin se voi jokaiselle ihmiselle, missä asemassa hän elämässä onkin, on lähde, josta hän ammentaa vastauksia kaikkein arkisiinkin elämänkysymyksiin, ammentaa voimaa ja luottamusta elämässä ja työssä. Se voi olla tukena, oli kysymys sitten elämän peruskysymyksistä tai hetken välittömistä tarpeista, arkielämän – näennäisesti – vähäisimmistäkin asioista.

2. Tätä on erikoisesti korostettava, koska meidän aikamme vallitsee tässä suhteessa ilmeinen epäselvyys. Monilta on nykyaikana hävinnyt kasvin ja tuntevan olennon välinen raja, koska he eivät ole selvillä *tunnon*, *tunteen* luonteesta. Jos jokin olento tai kappale vastaa ulkoa tulevaan vaikutukseen, ei silti ole oikeutta sanoa, että se *tuntee* tämän vaikutuksen. Niin voi sanoa vain, jos se itsessään kokee tämän vaikutuksen, jos siis tapahtuu ulkopuolisen ärsykkeen sisäinen heijastuminen. Luonnontieteen suuret edistysaskeleet, joita hengentutkija suuresti arvostaa, ovat saaneet aikaan epäselvyyttä tällaisiin käsitteisiin nähden. Eräät biologit eivät tiedä mitä tunto on, ja antavat sen vuoksi tämän ominaisuuden myös tuntoa vailla ole olennoille. Sen mitä nämä biologit ymmärtävät tunnolla, he soveltavat tuntoa vailla oleviin olentoihin. Hengentiede ymmärtää tunnolla aivan muuta.

3. On tehtävä ero kahden asian välillä: sieluruumiin kokeminen *itsessään* ja sen *havaitseminen*, mikä on hengentutkijalle mahdollista. Edellä on tarkoitettu jälkimmäistä havaintoa.

4. Ei pidä takertua ilmaisuun 'minäruumis'. Hengentiede voi käyttää vain tavallisen kielen sanoja. Ja koska ne tarkoittavat aineellisia asioita, on niille hengentieteen käytössä annettava uusi henkinen merkitys.

5. Edellä sanottua ei ymmärrä selvästi, jos tekee sen vastaväitteen, että lapsella on jo ennen hammasten vaihtumista ja sukukypsyyttä kykyjä, jotka kuuluvat sieluruumiiseen. On huomattava, että sekä elämänruumis että sieluruumis ovat alusta alkaen olemassa, mutta mainitun 'verhon' suojassa. Juuri tämän verhon ansiosta muisti ilmenee elämänruumiissa aivan erikoisesti ennen hammasten vaihtumista. Ovathan ihmissikiölläkin fyysiset silmät olemassa fyysisen äidinruumiin verhossa. Niin kuin auringonvalon ei tarvitse vaikuttaa kehittävästi näihin suojattuihin silmiin, ei liioin ulkoisen kasvatuksen tarvitse vaikuttaa muistin *kehittämiseen* ennen hammasten vaihtumista. Voi päinvastoin havaita, miten muisti tänä aikana kehittyy itsestään, kun sille annetaan ravintoa eikä sitä koeteta kehittää ulkoapäin. Samoin on ennen sukukypsyyttä laita niiden ominaisuuksien, joiden kantaja on sieluruumis. Niille on annettava ravintoa, mutta ottaen aina huomioon, että sieluruumis on 'verhon' suojassa. On aivan muuta vaalia sieluruumiissa piileviä kehitysaieheita *ennen* sukukypsyyttä kuin saattaa sieluruumis *sen jälkeen* alttiiksi sellaiselle, mitä se verhosta vapaana saattaa käsitellä. Tämä ero on hyvin hieno, mutta kasvatuksen olemusta ei sitä tajuamatta voi ymmärtää.

